

ARGENTINANING TABIIY,IJTIMOIIY-IQTISODIY TARIXI.

Esanov Hayitali Jumma o'gli

hayitaliesanov897@gmail.com

Telefon raqam: +998885310140

Boboyev Faxriyor Baxtiyorovich

babaevv19@gmail.com

+998900080815

Denov Tadbirkorlik va pedagogika intituti talabalari

Annotatsiya: ushbu maqolada Argentinaning ijtimoiy -iqtisodiy va tabiiy holat tarixi manbalar asosida yoritilgan bo'lib ,asosan aholisi boshqaruv shakli haqida ma'lumotlar mavjud.

Kalit so'zlar: indeyslarning, polimetallar, uran, mis, qalay, volfram, . 1945 yil martidagina, 1993 yil 9 sentabrda, Yetakchi tarmoq — oziq-ovqat.

Janubiy Amerikadagi davlat. Qit'aning Janubiy-Sharqiy qismini, olovli yer orolning Sharqiy qismini va bir qancha orollarni egallaydi. Atlantika okeani sohilida joylashgan. Ma'muriy jihatdan 22 viloyat (provintsiya), federal (poytaxt) okrugi va olovli yer hududiga bo'linadi. Maydoni 2767 ming kilometr kvadrat. Aholisi 36,1 million kishi (1999). Poytaxti Buenos-Ayres shahri. Davlat tuzumi. Argentina — Federativ respublika. Amaldagi Konstitusiyasi 1994 yil 24 avgustda qabul qilingan. Davlat boshlig'i — prezident. Prezident va vitse-prezident 4 yil muddatga saylanadi. Qonun chiqaruvchi hokimiyat — millim Kongress (parlament). Kongress ikki palata: Senat va deputatlar palatasidan iborat. Ijrochi hokimiyat prezident va hukumatdir. Tabiati. Argentinaning sharqi keng tekisliklardan va g'arbi tog'lardan iborat. Mamlakatning butun shimoli-sharqini La-plata pasttekisligi (Gran-Chako, Sharqiy Pampa tekisligi), Janubiy-sharqini Patagoniya yassi tog'ligi egallaydi. G'arbdagi tog' yon bag'irlari balandlasha borib, And tog'lariga ulanib ketadi. Janubiy Amerikaning eng baland nuqtasi Akonkagua (6960 metr) ham Argentina hududidadir. Foydali qazilmalari: neft, gaz, temir, polimetallar, uran, mis, qalay, volfram va boshqa rudalar. Argentina tekislik qismining iqlimi — tropik va subtropik, Janubda — mo'tadil. Eng issiq oy (yanvar) ning o'rtacha harorati shimolda 28°, Janubda 10°, iyulning o'rtacha harorati shimolda 18° va Janubda gradus. Tog'larda iqlim mo'tadil sovuq. Yiliga Patagoniyada 100 — 300 millimetr, shimoliy-Sharqda 1400 — 1600 millimetr, Andning Sharqiy yon bag'irlarida 5000

millimetrgacha yog'in yog'adi. Asosiy daryolari: Parana, Paragvay, Urug'vay, Rio-Salado, Rio-Kolorado, Chubut, Rio-Negro. Argentina ko'llarining aksariyati muzliklardan paydo bo'lgan (Naul-Uapi, Buenos-Ayres, Vedma va boshqalar). Argentina hududining salkam 20% doimiy ko'm-ko'k va bargi to'kiluvchi o'rmonlar bilan qoplangan. Gran-Chakodagi qizil tuproqda siyrak o'rmon, Pampadagi unumdor qoratuproqda pichanzor dashtlar, Patagoniyada —yarim cho'l. Argentinaning milliy bog'lari — Iguasu, Lanin, Naul-Uapi va boshqalar. Aholisi. Argentinlar (mamlakat aholisining 90%) asosan yevropalik muhojirlardan shakllangan. Shuningdek italyanlar, yahudiylar, ukrainlar, ispanlar, katalonlar, polyaklar, nemislar, frantsuzlar va boshqalar ham yashaydi. Tub joy aholisi — indeyslarning aksariyati yevropaliklarning mustamlakachilik harakatlari jarayonida qirilib ketgan. Ularning oz qismi (kechua, tupi-Guaranlar va boshqalar) Argentinaning shimoliy-g'arbida va Paragvay bilan bo'lgan chegara yaqinida yashaydi. Rasmiy tili — ispan tili. Dindorlarning aksariyati katoliklar. Aholining o'rtacha zichligi 1 kilometr kvadratga 9 kishidan ko'proq. Aholining 86% shaharlarda yashaydi. Yirik shaharlari: Buenos-Ayres, Kordova, Rosario, La-Plata. Qadim zamonlardan hududida ko'p sonli indeys qabilalari yashar, ularda jamoa-urug'chilik munosabatlari hukmron edi. Shimoliy-g'arbda diagitlar, charrua va kerandilar eng rivojlangan indeys qabilalari bo'lgan; ular o'troq hayot kechirar, dehqonchilik, baliqchilik, ovchilik bilan shug'ullanar, rangli metallar eritishni, to'qimachilikni bilar edi. Shimoliy-Sharqda va markazda Guaranlar, tapeslar va boshqalar yashar, janubda araukanlar va patagonlar ko'chib yurar edi. 16-asrning 1-yarmida hozirgi Argentina hududi ispanlar tomonidan bosib olinib boshladi. Ispanlar bu mamlakatni Rio-de-La-plata (ispancha kumush) daryosi nomi bilan Laplata deb atadilar. Mustamlakachilarga qarshi indeys qabilalari bir necha marta isyon ko'tardi (1580, 1630, 1657, 1710 – 11 yillar). 1776 yilda hozirgi Argentina hududi butunlay Rio-de-La-plata vitse-qirolligi tarkibiga qo'shib olindi. Argentinada katta feodal yer egaligi vujudga keldi. Amerikadagi ispan mustamlakalarining 1810 — 26 yillardagi mustaqillik uchun urushi vaqtida kreollar (dastlabki ispan kelgindilarining avlodlari) M. Belgrano va X. San-Martin rahbarligida 1810 — 16 yillarda ispan mustamlakachilariga qarshi qurolli kurash olib bordilar. Kurash boshlangan 25 may kuni argentin xalqining milliy bayrami bo'lib qoldi. 1816 yilda viloyatlar vakillarining Tukiman shahridagi kongressi La-plata Birlashgan viloyatlarini mustaqil deb e'lon qildi. 1826 yilda Argentina Federativ Respublikasi tuzildi. 19-asr mobaynida vujudga kela boshlagan burjuaziya manfaatlarini ifodalovchi unitariylar bilan yer egalari manfaatlarini himoya qiluvchi federatsiyachilar o'rtasida kurash

davom etdi. 19-asr 2-choragidan Argentinada Buyuk Britaniya iqtisodiy va siyosiy mavqei mustahkamlandi, 1833 yilda u Folklend (Malvin) orollarini bosib oldi. 19-asr oxirlarida mamlakatga Amerika va Germaniya kapitali kirib keldi. Hukmron davlatlar Argentinani siyosiy va iqtisodiy jihatdan qaramlikka solib, uni go'sht, don va b. xom ashyo yetkazib beruvchi mamlakatga aylantirdilar. 19 — 20-asrlar bo'sag'asida Argentinada sanoat rivojlandi. 19-asrning oxiridan Argentinada turli harbiy diktaturalar hukmronlik qildi. 2-jahon urushi yillarida Argentina betaraflik e'lon qilgan bo'lsa ham, aslida fashistlarga ko'maklashdi. 1945 yil martidagina Germaniya va Yaponiyaga qarshi urush e'lon qildi. 1945 yildan Argentina — BMT a'zosi. 1943 yilgi harbiy to'ntarish natijasida bir guruh ofitserlar hokimiyatni qo'lga oldilar. Ularning rahbarlaridan biri general X. D. Peron (1946 – 55 va 1973 — 74 yillarda Argentina Prezidenti) hukmron ajnabiy davlatlarning mavqeini zaiflashtirish hisobiga mamlakatdagi yuqori tabaqani mustahkamlash siyosatini yuritdi. 1976 yilda general Videla hukmronligi davrida zo'ravonlik va tartibsizliklarga qarshi qattiq choralar joriy etildi, iqtisodiyotni mustahkamlashga kirishildi. 1981 yilda Roberto Viola prezident etib saylandi, ammo harbiylar keyinroq uni ag'darib tashladilar. Shu davrda (1982 yil) Folklend (Malvin) orollari Buyuk Britaniyaga qarashlilikini tan olmagan Argentina ularni egallashga urinib ko'rdi, lekin bu harakat muvaffaqiyatsiz chiqdi. 1983 yildagi yalpi saylov natijasida Raul Alfonsin prezident etib saylandi. 1999 yildan esa Fernando de la Rúa Argentina Prezidenti. 1993 yil 9 sentabrda O'zbekiston Respublikasi bilan diplomatiya munosabatlari o'rnatgan. Siyosiy partiyalari, kasaba uyushmalari. Fuqaro radikal Ittifoqi, 1889 yilda taraqqiyparvar ziyolilar tomonidan tuzilgan; birlik va taraqqiyot harakati, 1957 yilda fuqaro radikal Ittifoqi partiyasidan ajralib chiqqan guruh negizida tuzilgan; Xalq sotsialistik partiyasi, 1982 yilda tuzilgan; muhosozlik partiyasi, 1963 yilda birlik va taraqqiyot harakati partiyasi bo'linishi natijasida vujudga kelgan; Xustisialistik (adolat) partiyasi, 1947 yilda X. Peron tomonidan tuzilgan; taraqqiyparvar demokratik partiya, 1909 yil tuzilgan. Argentinada Kommunistik partiya, sotsial-demokratik partiya, Demokratik markaz Ittifoqi, Xristiandemokratik partiya ham bor. Umummehnat konfederatsiyasi 1930 yilda tuzilgan. Argentina iqtisodiy jihatdan Lotin Amerikasida eng rivojlangan mamlakatlardan biri. Foydali qazilma konlari ko'p, malakali ishchi kuchiga ega. Qishloq xo'jaligi, sanoatning turli tarmoqlari rivojlangan. Ammo 80-yillar oxirida boshqaruvning samarasizligi oqibatida Argentina iqtisodiyoti barbod bo'lish arafasida edi. 1989 yilda saylangan yangi hukumat iqtisodiyotni isloh qilish dasturini amalga oshirdi, natijada Argentina yana barqaror rivojlana boshladi. 1991 yilda qabul qilingan konvertatsiya to'g'risidagi

qonunga binoan ko'pchilik davlat korxonalari xususiylashtirildi, iqtisodiyotga chet el investisiyalari jalb etila boshladi, byudjetga soliqlardan tushum yaxshilandi, ishchilarga kompensasiya to'lash tizimi yaratildi. Argentina asosan, qishloq xo'jaligi xom ashyosini qayta ishlashga ixtisoslashgan. Yetakchi tarmoq — oziq-ovqat (go'sht, yog', un, vinochilik, konserva, qand-shakar) sanoati. Go'sht yetishtirish va eksport qilish sohasida Argentina dunyoda oldingi o'rinlardan birida turadi. To'qimachilik, charpoyabzal tarmoqlari rivojlangan.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkin, Janubiy Amerikadagi davlatlar ichida Argentina alohida ajralib turar ekan iqtisodiy- ijtimoiy jihatdan yetakchi o'rinda turar ekan.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Milliy ensklopediyasi.
2. uzreport.uz sayti
3. World Economic Outlook Database, April 2019“. IMF.org. International Monetary Fund. Qaraldi: 2019-yil 29-sentyabr.
4. „Population, total“. World Bank. Qaraldi: 2022-yil 16-oktyabr.
„World Economic Outlook Database, April 2021“. IMF.org. International Monetary Fund. Qaraldi: 2022-yil 16-oktyabr.
5. „World Economic Outlook Database, October 2021“. imf.org. IMF. Qaraldi: 2022-yil 16-oktyabr.
6. „Indec“ (es). Indec. 2016-yil 24-sentyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2016-yil 23-sentabr.